

הרב ראובן עזריאל דויטש
דומ"צ בבית הדין בני ברק

סימן ב

בדין פירות חו"ל הדומין ובדין מאשקלון ולדרום

להתעשר אפילו כשקונים ממנו בחוצה לארץ.

וכתב החזו"א בדמאי סימן ה' ס"ק א'
שהמראה והריח הנזכרים היינו
בשינויים קלים הניכרים למדקדק, אבל החלוקים
לכל ונקראים כמין בפני עצמו ודאי הולכים
אחרי מינם ולכן הסולת של חוצה לארץ פטור
מפני שהן ידועים וניכרים, וכן תפוחים של חוצה
לארץ פטורים בזמן שהם ניכרים לכל עכ"ד.

ב ויש לעיין בדעת הר"ש אם יסכים לזה. וכך
כ' הר"ש בדמאי א' ג':

ועוד יש לומר דאתרוג דקיסרין משונה משל
א"י ולא גזור בחוצה לארץ אלא מפירות
הדומין לארץ ישראל כדתנן בפ"ב (מ"א) אלו
דברים מתעשרין דמאי בכל מקום הדבילה
והתמרים והחרובין האורז והכמון כלומר בכל
מקום אפי' מכזיב ולהלן דבידוע שמא"י באו
אותן של חו"ל כדמפרש בירושלמי (הל' א)
חיוב המינים הללו על שאין כיוצא בהן בחו"ל
הוצרכו חכמים למנותן ופריך והא דבילה בכצרה
ומשני שחיקה היא והא תמרים באלכסנדריא
ומשני ריקיין אינון וקתני סיפא האורז שבחו"ל
כל המשתמש ממנו פטור כלומר אפי' בארץ
דמינכר מאותן של א"י ולא אתי לאיחלופי ואומר
בירושלמי (שם) באורז של חילת ושל אנטוכיא

א שנינו בדמאי פ"ב מ"א: ואלו דברים
מתעשרין דמאי בכל מקום הדבילה
והתמרים והחרובים האורז והכמון. האורז
שבחוצה לארץ כל המשתמש ממנו פטור.

רמב"ם הלכות מעשר פרק יג הלכה יא: פירות
הארץ שרבו על של ח"ל הרי אלו
חייבין בדמאי, ושל ח"ל שרבו על פירות הארץ,
וכן דברים שחזקתן תדיר מח"ל כגון אגוזים
ודרמסקעות הרי אלו פטורין מן הדמאי. ובהלכה
י"ב כתב: לא הלכו חכמים בפירות ח"ל לא אחר
המראה ולא אחר הטעם והריח אלא אחר הרוב
כל שרבו לו מותר ושלא רבו לו אסור.

דברי הרמב"ם הם דברי התוספתא דמאי פרק
ד הלכה יא פירות לא הלכו חכמים בהן
לא אחר הטעם ולא אחר הריח לא אחר המראה
ולא אחר הדמים אלא אחר הרוב בלבד.

והדברים אמורים לגבי לוקח מן השוק,
ואמרו שלא לסמוך על בקיאותו
שבקי שהם מפירות חוצה לארץ מחמת המראה
הטעם והריח, אלא יעשר לחומרא אם רוב השוק
ממין זה הוא מארץ ישראל, וקשה הרי במתני'
הנ"ל איתא שהאורז שבחוצה לארץ מותר לקנות
ממנו אפילו בארץ מחמת הצורה המיוחדת שלו,
אפילו שהיה מצוי אורז מארץ ישראל שדינו

ישראל שיהיה נוהג תרומות ומעשרות על הפירות הגדלים בהם, בכלל גזירת מקומות הקרובים נכללים עמוך ומואב מצרים ועיירות הבלועים בארץ ישראל, וכן כלול בזה מכזיב ועד אמנה מכזיב ועד הנהר, וזה דין תרומה בחוצה לארץ הנזכרת בכל מקום היינו רק במקומות הקרובים.

ב. במקומות הרחוקים מארץ ישראל לא גזרו על פירות הגדלים בהם, והיינו מכזיב ולהלן פטור מן הודאי.

ג. גם כשגזרו על מקומות הקרובים לא גזרו אלא על פירות הדומין לפירות ארץ ישראל, ולכן אכל רבי עלה של ירק בבית שאן והיה טבל ודאי ומותר לפי שאינו דומה לשל ארץ ישראל, וכן אתרוג הגדל בקיסרין, לאחר שהתיר רבי את קיסרין אעפ"י שהוא ודאי מותר משום שאינו דומה לפירות ארץ ישראל.

ד. ג' מיני אורז יש, א' - הגדל בארץ ויש לו צורה מיוחדת, והקונה בשוק בחו"ל ממנו מעשרו, ואפילו במקומות הרחוקים, ואפילו שקונה מעם הארץ, שבחזקת שבא מן הארץ ישראל. ב' - הגדל בחוצה לארץ ויש לו צורה מיוחדת הניכרת לאורו של חוצה לארץ, ומותר לקנות ממנו בשוק בארץ ישראל ולא לעשרו, שודאי מחוצה לארץ בא. ג' - אורז של חילת ואורז של אנטוכיה צורתו דומה לשל ארץ ישראל, ומותר במקומו לפי שאנטוכיה ממקומות הרחוקים הם וכדין מכזיב ולהלן, ואסור לקנות ממנו בארץ ובחוצה לארץ, לפי שצורתו דומה לאורו של ארץ ישראל ומתחלף בו, ונראה מלשון הר"ש שאפילו אם יש לו ידיעה שמחמתה התאמת אצלו שבא מחילת ואנטוכיה, מכל מקום אסור לקנות ממנו לא בארץ ולא בחוצה לארץ, ונראה שהאיסור הזה אינו אלא בקונה מהשוק, אבל מה שגדל בשדה בשאר ארצות הרחוקות מסוג האורז של ארץ ישראל, לא גזרו בו, שדין מכזיב

מותר במקומן כלומר דמי לשל א"י ולא שרי לא בארץ ולא בחו"ל דסברי מא"י הוא ובמקומם מותר דאנטוכיא מכזיב ולהלן וחשיב בירושלמי מינין האסורין בקיסרין ומינין האסורין בבית שאן ומינין האסורים בפנים מכל הני משמע דלא מיחייבי גדולין בחוצה לארץ אלא פירות הדומין לשל א"י ואפי' הדומין נמי לא מחייבי אלא עד כזיב ואין חילוק בין דמאי לודאי כדאמרי' בריש פירקין וניחא השתא דר' מאיר דירק דבית שאן לא דמי לשל ארץ ישראל דלא חשיב ליה בהדי מינין האסורים בבית שאן וההיא דריש לקיש במינין המותרין והא דמשמע במסכת ידים (פ"ד משנה ג) דמצרים ובבל חייבין במעשרות שמא קרובים לארץ ישראל יותר מכזיב אין למדין ממעשה ישן.

ובפרק ב' כתב וזה לשונו - לפי שאסרנו במתני' אורז של דמאי אפי' בחוץ לארץ דמינכר דמארץ ישראל הוא והתרנו אורז של חו"ל אפי' בארץ דמינכר דמחוצה לארץ הוא ולא אתי לאיחלופי משום הכי קאמר דאורז של חילת אנטוכיא לא שרי דמאי אלא במקומו ולא בארץ ולא בחו"ל משום דמי לא"י וסברי דמארץ ישראל הוא:

לדעת הר"ש מכזיב ולהלן, היינו מצפון לכזיב, וכזיב אינה נמצאת סמוך לים אלא במרכז ארץ ישראל בצפון, וממזרח לה ומערב לה יש שטח שכבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל, וזה מה שאמרו מכזיב ועד הנהר מכזיב ועד אמנה, היינו למזרח ולמערב, אבל מכזיב ולצפון לא כבשו לא עולי מצרים ולא עולי בבל.

ונבאר הדינים העולים להר"ש לפי התירוק הזה.

א. גזרו חכמים על מקומות הקרובים לארץ

חדא שעכו וכזיב והרצועה שביניהם מהוים גבול שבין ארץ ישראל לחוצה לארץ, ומאחר וכזיב הוא קצה גבול עולי בבל כפי שמפורש במשניות, גם עכו והחלק הטהור של הדרך שבין עכו לכזיב הוא קצה הגבול של עולי בבל, והחלק הטמא לא כבשו עולי בבל, ולכן הנטיה היא לחשוב שגם אשקלון ולדרום לא כיבשו עולי בבל, אמנם עולי מצרים כיבשו מכזיב ולהלן עד הר ההר.

ה בגמרא בגיטין אמרו רבנן כי מיפטרי בעכו הוה מיפטרי, וכתבו רש"י ותוספות והריטב"א שהוא משום שאסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ, ולמדנו מכאן הלכה פסוקה שאסור לצאת לכיבוש עולי מצרים גם לשעה וגם על מנת לחזור.

ו **לכזיב** ראש הנקרה שהוא צפוני מעכו וכזיב והרצועה אסור לצאת לשם לטייל משום שאפילו שכבשו עולי מצרים עד הר ההר עולי בבל לא כיבשו, וכן לגבי מקומות הנופש מצפון לכזיב הסמוכים לים שבפשטות לא כיבשו עולי בבל מה שמצפון לכזיב, והיינו מכזיב ולהלן.

ז **וייש** שרצו לטעון שלפי שיטת הרמב"ם דסבירא ליה שעכו הוא קצה גבול הצפוני של עולי מצרים אין הכרח שאסור לצאת מגבולות עולי בבל, ואמת הוא זה, רק שצריך עיון בעיקר שיטת הרמב"ם מאחר וכזיב הוא גבול עולי בבל, והש"ס נקיט בחדא מחתא את עכו כזיב והרצועה, הרי מבואר כמו שכתב ר"ת שהנידון בעכו הוא משום כיבוש עולי בבל, אבל יהיה מה שיהיה הרי להרמב"ם חמיר טפי שהרי גם עולי מצרים לא כיבשו מעכו ולצפון, ומשנה לא זזה ממקומה לכל הפירושים רבנן כי מיפטרי בעכו הוה מיפטרי, ואין לצאת לראש הנקרה או למקומות הנופש אשר מצפון לכזיב.

ח **לגבי** אשקלון לדרום המושכל הראשון הוא

שיש חיוב ודאי, וזהו הפשרה שהטילו חכמים בין ע"מ לעולי בבל, אבל יש מפרשים שפטרו גם מן הודאי ואין להאריך.

ד והנה מכל זה למדנו כי השטח שכבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל, הוא מכזיב ולצפון ועד הר ההר ועד אמנה, ולא למדנו על שטח בדרום ארץ ישראל שכבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל, בנוסף לכך יש עיירות המובלעות בתוך הארץ כדוגמת בית שאן שלא כיבשו עולי בבל, אבל בגבולות הארץ עד עתה לא למדנו אלא לצפון הארץ.

ובמשנה בגיטין איתא המביא גט ממדינת הים צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם - רבי יהודה אומר מרקם למזרח ורקם כמזרח מאשקלון לדרום ואשקלון כדרום מעכו לצפון ועכו כצפון רבי מאיר אומר עכו כארץ ישראל לגטין. וביאר רבינו תם בתוספות בגיטין על פי התוספתא והירושלמי דעכו חציה בארץ ישראל שכבשו עולי בבל וחציה בחוצה לארץ שלא כבשו עולי בבל נמצא עכו הוא נקודת הגבול של עולי בבל.

א עוד אלא שהדבר מפורש בגמרא בגיטין שם בדף ז' ב' למימרא דעכו לצפונה דא"י קיימא ורמינהו היה מהלך מעכו לכזיב מימינו למזרח הדרך טמאה משום ארץ העמים ופטורה מן המעשר ומן השביעית עד שיודע לך שהיא חייבת משמאלו למערב הדרך טהורה משום ארץ העמים וחייבת במעשר ובשביעית עד שיודע לך שהיא פטורה עד היכן עד כזיב רבי ישמעאל רבי יוסי אומר משום אביי עד לבלבו אמר אביי רצועה נפקא.

ה **הרי** להדיא שעכו וכזיב תרוויהו סוף ארץ ישראל רק שרצועה נפקא, ובזה רבו הפירושים בגדרי וציור הרצועה, אבל נקוט מיהא

ארצות הן או נאכל ונעבד או לא נאכל ולא נעבד.

תוספות גיטין ב' א' אשקלון כדרום - הקשה ר"ת דאשקלון מארץ ישראל היא דכתיב ביהושע (יג) זאת הארץ הנשאת וגו' האשדודי והאשקלוני וכתיב הפילה לישראל לנחלה כאשר צויתוך ואחר כך לכודה כדכתיב בשופטים וילכוד יהודה את עזה ואת אשקלון ואת גבולה ואר"ת דעולי בבל לא כבשוה וכו' אמר ר"י דאפילו בצד של ארץ ישראל צ"ל בפני נכתב וכו' לפי שהוא בסוף הגבול ורחוק מעיקר ישוב ארץ ישראל ומופלג מן הישיבות ובתי דינים וכן יש לתרץ גבי אשקלון.

ו תלמוד ירושלמי מסכת שביעית פרק ו הלכה א מה דתני גנייא דאשקלון הדא אמרה אשקלון כלחוץ וכי צור אינו אסור לילך שם והקונה שם אינו מתחייב דלא תסבור מימר אוף הכא כן לפיכך נמנו עליה לפוטרה מן המעשרות ר' סימון ורבי אבהו הוון יתיבון אמרי הא כתיב [שופטים א יח] וילכוד יהודה את עזה ואת גבולה ליתי עזה. את אשקלון ואת גבולה ליתי אשקלון. מעתה ההן נחל מצרים ליתי נחל מצרים.

קושיית הירושלמי לפי שהבין מתחילה שאשקלון היא נקודת גבול, אלא שהקושייה צ"ע שהרבה כרכים יש שכיבשו עולי מצרים וכו', וביאר הגר"ח קנייבסקי שקים להו שבדרום אין חלק ארץ כזו, וכנ"ל שהדבר מפורש בתוספתא והירושלמי עוסק לברר את גבולות עולי מצרים.

והירושלמי אומר שאשקלון של המשנה אינה אשקלון של הפסוק, וכן בעזה, אבל נחל מצרים עלה בקושיה, ואצלינו לא נמצא תירוץ על זה, אבל אולי לחומר העניין נאמר שאשקלון היא עיר מובלעת כפי שמפורש בתוספתא.

שכשם שעכו הנמצאת במשנה הוא גבול ארץ ישראל ממש, שכבשו עולי בבל כמבואר בגמרא, גם אשקלון הוא גבול ארץ ישראל ממש, ולא עוד אלא שבתוספתא ובירושלמי איתא בברייתא גבולות ארץ ישראל גניא דאשקלון ובירושלמי הדא אמרה אשקלון כלחוץ. וכן נקט המהרי"ט חלק א סימן מז שמאשקלון ולדרום לא כיבשו עולי בבל.

ומזה יוולד ספק גדול בעניין הנסיעה בכביש 4 שהולך דרומי לאשקלון, ונמצא שראוי להסתפק שמא הוא מחוץ לגבול, ויהיה עלינו לברר איזה רוחב של רצועה מאשקלון ולדרום לא כיבשו עולי בבל.

וגם בזה כנ"ל שלשיטת הרמב"ם זה רק יותר חמור כיון שלשיטתו לא כבשו עולי מצרים גם מאשקלון ולדרום.

ובתוספתא באהלות פרק יח הלכה ד עיירות המובלעות בארץ ישראל כגון סוסיא וחברותיה אשקלון וחברותיה אף על פי שפטורות מן המעשר ומן השביעית אין בהן משום ארץ העמים:

אם אשקלון היא עיר גבול שממנה ולהלן מתחיל כיבוש עולי מצרים או חוצה לארץ גמורה, מדוע היא נקראת עיר מובלעת.

הקושי במשנה דשלשה ארצות לשביעית ושלש ארצות לחלה מדוע למה לא שנה התנא מארץ ישראל ועד אשקלון, ומאשקלון ועד נחל מצרים, וכו', וכן מדוע התנא במסכת דמאי נקט מכזיב ולהלן, ולא מאשקלון ולהלן.

תוספתא מסכת שביעית פרק ד' הלכה ו' ואי זו היא ארץ ישראל מנהר דרומה של כזיב והלך סמוך לעמון ומואב ארץ מצרים שתי

נחל מצרים ואשקלון מובלעת אין זה שיטת רבינו תם, וקשה מינוי זקנים בעזה, והמסורת שהזכיר המהרי"ט, הצד שהיא חוצה לארץ גמור ולא כבשו עולי מצרים וזה קשה מהפסוקים ביהושע שהביא הירושלמי וכן הביאו מלשון רש"י במסעי רש"י במדבר פרק לד פסוק ב זאת הארץ אשר תפול לכם וגו' - לפי שהרבה מצות נוהגות בארץ ואין נוהגות בחוצה לארץ, הוצרך לכתוב מצרני גבולי ורוחותיה סביב, לומר לך מן הגבולים הללו ולפנים המצות נוהגות, הצד שכבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל כדעת המור וקציעה קשה מדברי התוספתא דסמוך למצרים שני ארצות ומהתוספתא באהלות שאשקלון היא עיר מובלעת, וחזי הספק הזה להצטרף לגבי המקומות המסופקים אם הם מאשקלון ולדרום.

מדברי התוספתא הזו מוכח כדעת התוספות שעולי בבל כבשו את עבר הירדן, שהרי עבר הירדן היא הסמוכה לעמון ומואב, וצריך עיון לדעת הסוברים לא כבשו עולי בבל, א"כ מדוע לא קבעו חכמים את דינה בדין הארץ האמצעית.

אמנם הראיה שהביא המהרי"ט מדאמרינן בירושלמי שלהי מסכת ביכורים גבי הא דאמרינן התם אין ממנים זקנים בח"ל אבל ממנין זקנים בח"ל ע"מ לחזור ר' יצחק בר נחמן הוה בעזה ומנוניה על מנת לחזור אלמא היא חוצה לארץ עכ"ל, לראיה זו לא מצאתי דחייה, והמור וקציעה כתב להשיב על דברי המהרי"ט, שאין משם ראייה שלא כבשו עולי מצרים, דאפשר שעולי בבל לא כבשוה, אלא שאם כן הדרא הקושיה לדכותא מדוע סמוך למצרים שני ארצות ולא שלש, ולומר שעזה הייתה עיר מובלעת אין לזה מקור בש"ס שהרי הוזכר שמות העיירות המותרים בין שאן וקיסרין וסוסיתא, ולא מצאתי היתר מיוחד לעזה, ואפשר שלא שנו את כל העיירות המובלעות והדבר צריך עיון.

ז סוף דבר דבר אחד ברור שאשקלון עצמה לא כבשו עולי בבל, ושאינן בה טומאת ארץ העמים, אבל היא פטורה ממעשר ושביעית, בנוגע לשטח שמאשקלון ולדרום ועד נחל מצרים יש שלש צדדים, שלכל צד יש ראייה מצד אחד וקושיה מצד שני, הצד שכבשו עולי בבל עד